

В. С. Лук'янов

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ФІНАНСОВИХ СИСТЕМ: БАЗОВІ ІМПЕРАТИВИ ТА АНТИКРИЗОВІ МЕХАНІЗМИ

Проаналізовано базові імперативи фінансової глобалізації, ризики національної десувєренізації та антикризові механізми.

The basic imperatives of financial globalization, national desovereignization risks and mechanisms of crisis management are analysed in the article.

Ключові слова: фінансова глобалізація, антикризові механізми, базові імперативи, фінансові ризики.

Поняття “глобалізація” дедалі активніше входить у науковий обіг та пов’язується з переходом до постіндустріальної стадії цивілізаційного розвитку [1—5]. Закладення підвалин глобалізації відбувається передусім у фінансовій сфері. Фінансова глобалізація характеризується еволюційним нарощенням та посиленням міжкраїнної взаємозалежності й міждержавного взаємовпливу в сфері фінансових відносин, результатом чого є формування глобальних ринків, які можуть диктувати свої правила гри національним економікам та мають привілейоване становище у світовому вимірі й масштабі. Водночас у фінансовому просторі діють надпотужні глобальні фінансові гравці — транснаціональні корпорації, консорціумні банківські об’єднання, хедж-фонди, міжнародні фондові біржі та брокерські компанії, потужні страхові компанії, офшорні фінансові центри, регіональні валютні союзи, наднаціональні інформаційно-комунікаційні й інтернет-системи та інші сучасні конгломерати ринкової інфраструктури.

Досвід еволюційної модернізації фінансової сфери свідчить, що кризові (шокові) удари найшвидше змінюють звичні фінансові системи, зокрема такі їхні базові елементи, як фінансові ринки. Утім, чи можна вважати фінансову кризу природним явищем у життєдіяльності фінансових ринків? Чи насправді системні кризи, котрі започатковуються на окремих територіях, через фінансові ринки (що дедалі більше глобалізуються) передаються як фінансова інфекція іншим територіям і країнам [7, с. 5]? І нарешті, наскільки слушною є думка Й. Шумпетера, що фінансові кризи означають “продуктивну руйнацію”?

Зрозуміло, що супутні фінансово-економічному розвитку окремих держав і міжкраїнних утворень кризові явища та прояви не слід розуміти буквально — як своєрідну глобальну приреченість. Однак постійна конкуренція за реалізацію економічних інтересів і стихійні ринкові відносини завжди породжують глибокі суперечності й навіть міждержавний антагонізм, особливо в межах фінансових систем.

© Лук'янов В. С., 2013

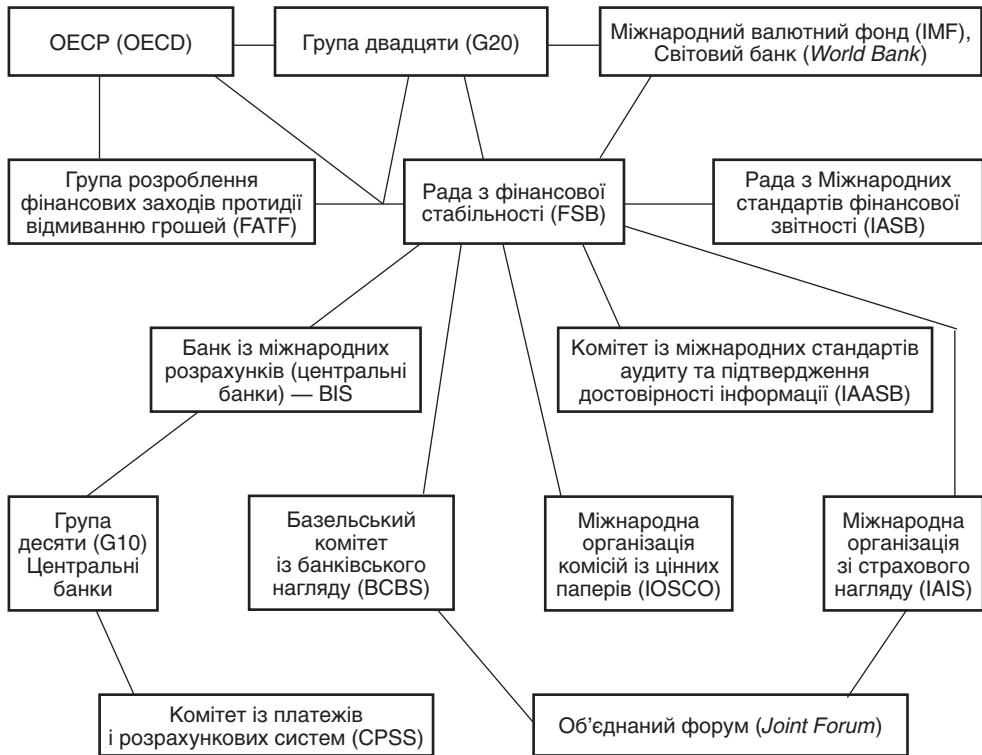
О. І. Барановський підводить до висновку про глобальну приреченість національних економік на регулярне пришестя фінансових криз, котрі несуть у собі широку гаму макроекономічних невідповідностей [6]. Зазначене заслуговує на увагу насамперед тому, що, хоча глобальне кризове загострення 2007—2009 рр. ніби минуло, у національних економіках та й у світі досі зберігаються значні дисбаланси, які гальмують створення передумов для реалізації нової моделі фінансово-економічного розвитку. У цьому сенсі варто погодитися з А. С. Гальчинським, на думку котрого, “криза зростання, яка зумовила початок нового циклу глобалізації, — це криза індустріальної парадигми розвитку. Її чинні й дотепер механізми вже на зламі 1970—1980-х років вичерпали свій конструктивний потенціал” [8, с. 236, 237].

Стає щедалі очевиднішою потреба в консолідації зусиль світової спільноти з метою активізації інноваційно-модернізаційних перетворень у національних економіках, котрі досі належать до III-IV технологічних укладів розвитку. За таких умов можна буде вести мову про закон мультиплікації економічного прискорення, який найрельєфніше виявляє свою цивілізаційну сутність у інформаційну епоху. Зрозуміло, що така економічна політика передбачає посилення ролі насамперед міждержавного фінансового регулювання.

Слід зазначити, що сучасні дослідники дедалі рідше коментують втручання держави в економіку в негативному світлі [9]. Наукові аналітики взагалі не бачать у новій епосі цивілізаційних перспектив фінансово-економічного розвитку без активної діяльності держави та міждержавних утворень [10]. Більше того, різні контрольно-наглядові органи міждержавного й глобального характеру стають важливим атрибутом і своєрідним гарантом ефективної протидії системним фінансово-економічним кризам. А роль регіональних і міждержавних союзів зводиться до ролі судді на футбольному полі, завдяки чому ринкова гра відбувається за встановленими принципами, правилами й міжнародними стандартами.

Отже, розуміння фінансової кризи як концентрованого прояву численних соціальних негараздів і системних провалів макроекономічного характеру зумовлює гостру потребу в застосуванні антикризових механізмів, із допомогою яких пом’якшується вплив негативних тенденцій та проводиться своєчасна діагностика “кризового потенціалу”. Саме така модель вчасного виявлення проблем і вжиття попереджувальних заходів останнім часом активно генерується на міждержавних самітах Групи двадцяти. Підтвердженням цьому є нещодавно сформована комплексна система міждержавного фінансового регулювання (рисунок).

Саме в рамках названої системи була створена *Рада з фінансової стабільності* (FSB), членами якої стали банківські й фінансові регулятори 24 найбільших економік світу. FSB покликана координувати реформи, а також зобов’язана розробляти систему раннього попередження кризових ситуацій на

Джерело: Худякова Л. Посткризисное финансовое регулирование на межгосударственном уровне / Л. Худякова // Мировая экономика и международные отношения. — 2013. — № 1. — С. 4.

Рисунок. Інститути міждержавного фінансового регулювання

міжнародному рівні. Міністр фінансів США Т. Гайтнер назвав FSB четвертою опорою (поряд із МВФ, Світовим банком і СОТ) у архітектурі глобального фінансового регулювання. Зусилля FSB мають бути спрямовані на забезпечення максимальної сумісності регулятивних систем національних фінансових ринків. І, зокрема, стимулювати впровадження в країнах принципів макроекономічного нагляду та антициклічного регулювання.

Цим самим нейтралізуються процеси накопичення й акумулювання системних фінансових ризиків, котрі часто не усвідомлюються ключовими гравцями та учасниками фінансового ринку на національному рівні. Сьогодні стає очевидною недоречність і марність спроб розв'язувати сучасні проблеми фінансово-економічного розвитку на рівні окремих держав. Своєчасно й ефективно нейтралізувати зародження й розвиток фінансово-економічних криз системного характеру можливо лише в разі поєднання міждержавних зусиль та активізації ролі міжнародних фінансово-регулятивних утворень. І таке розуміння є на сьогодні базовим імперативом глобалізації національних фінансових систем.

Слід відзначити активну нормотворчу й реформаційну діяльність у пост-кризовий період Європейського Союзу. Так, у 2010 р. при Європейському центральному банку (ЄЦБ) створено Європейський комітет із системних ризиків (*European Systemic Risk Board — ERSB*). Основним завданням цього органу є раннє виявлення фінансових проблем системного характеру для своєчасного запобігання можливим негативним наслідкам або для їх мінімізації. У 2011 р. прийнято рішення про створення постійного Європейського механізму стабільності (ESM) — фонду, який великою мірою сприятиме фінансовій стабільності на теренах ЄС. Того ж року було створено Європейську банківську адміністрацію зі штаб-квартирою в Лондоні, Європейську страхову й пенсійну адміністрацію з регуляторним центром у Франкфурті-на-Майні, Європейську ринково-облігаційну адміністрацію в Парижі, а також Європейський комітет системних ризиків. У березні 2012 р. 25 із 27 країн ЄС (окрім Великобританії та Чехії) підписали угоду про створення Бюджетного союзу, котра передбачає прийняття уніфікованих принципів і правил бюджетно-фінансової політики, тобто перехід на якісно новий рівень взаємодії в міждержавній бюджетній політиці. Надалі планується створення Банківського союзу, що певною мірою обумовить координацію регулятивних зусиль та консенсусну політику 17 “капітанів” еврозони.

Відтепер глобалізована фінансова сфера має розглядатись як максимально універсалізований об’єкт і водночас ефективний інструмент мирного міждержавного врегулювання найгостріших суперечностей. Очевидно, цим можна пояснити нещодавнє нагородження Нобелівською премією Європейського Союзу як унікального міждержавного утворення, що попри всі нинішні ускладнення й труднощі подає приклад масштабного поєднання зусиль заради досягнення значимих цивілізаційних цілей.

Вочевидь, міжнародні імплементаційні утворення є найсучаснішим виразом глобалізації, необхідною передумовою утримання в тонусі всіх фінансово-економічних відносин, котрі динамічно розвиваються в національному й глобальному масштабах. Потрібно наголосити, що саме міжнародні, міждержавні регулятивно-управлінські інститути повинні виконувати роль регулятора ймовірних кризових явищ у світовій економіці.

У багатьох країнах, де ключову роль відіграють сучасні фінансові ринки, глобальна трансформація зумовила збільшення ролі фінансового сектору в економіці. Згідно з рейтингом ділового інтернет-порталу “MarketWatch”, за відношенням фінансового сектору до ВВП лідирують Швейцарія — 458 %, Великобританія — 390 %, Швеція — 360 %, Франція — 280 %, Іспанія — 259 %, Сінгапур — 259 %, Тайвань — 232 %, Нідерланди — 231 %, Данія — 218 %, Японія — 209 % [11]. В Україні цей показник не перевищує 90 % ВВП.

Водночас панівні тенденції, згідно з якими національні фінансові ринки мусили б дедалі активніше долучатися до глобальних фінансових систем, мають

дещо іншу спрямованість. Простежується чітка система взаємодії, націлена на забезпечення світового домінування країн — фінансових лідерів. Непоодинокими є факти, коли саме таким чином на світовому ринку утверджується фінансово-економічна нерівність. Фінансова глобалізація, що набирає обертів, пролонгує досі звичну модель: “центр — периферія”, “домінування — залежність”. На жаль, є вагомі підстави стверджувати, що в глобальній економіці сформувалася та жорстко дотримується саме така ієрархія поділу країн.

Характерною рисою фінансової глобалізації є фінансове домінування невеличкої групи країн-донорів, фактична монополія останніх на фінансові ресурси та контроль фінансових потоків у світовому просторі. Результатом такої політики є “хронічне фінансове недоживлення периферійних країн” [12, с. 49]. Для відображення цієї ситуації сьогодні часто вживається термін “асиметрія” [12, с. 49].

Наслідком хронічної фінансової асиметрії є агресивна поведінка так званих міжнародних фінансових мисливців¹, зростання зовнішньої заборгованості периферійних країн і, в кінцевому підсумку, підрив їхнього фінансового суверенітету.

Отже, діюча модель співпраці розвинутих економік із економіками перехідного типу обумовлює фінансову залежність останніх. Можливість маніпулювання базовими принципами економічної політики, зокрема фінансовими процесами й потоками в глобальному вимірі, зумовлює втрату суверенних прав багатьма країнами. Невід’ємним атрибутом так званого глобального управління з боку міжнародних фінансових організацій стало їх активне втручання у фінансово-економічну й соціально-політичну політики незалежних держав.

Із метою уникнення політико-економічного диктату з боку зарубіжних кредиторів та інвесторів доцільно модернізувати національну модель економічного розвитку таким чином, щоб він був спрямований “на випередження”, й передбачити відповідні базові імперативи, а саме [13, с. 4, 5]:

1) стратегічне планування насамперед максимального включення внутрішніх резервів фінансової сфери, доповнене довгостроковим макроекономічним прогнозуванням;

2) найперспективніші напрями інноваційного розвитку, навколо котрих буде сконцентровано необхідні інвестиційні ресурси;

3) фінансові механізми досягнення модернізаційних ефектів у тих сферах і сегментах національної економіки, які виконуватимуть роль інноваційного локомотива, тобто запровадження практики зосередження фінансових ресурсів та організаційно-управлінських зусиль на “інноваційних точках” економічного зростання;

¹ Л. А. Яремко в зазначеній праці (с. 52) зауважує: “Слід рахуватися також із можливими атаками з боку міжнародних “фінансових мисливців”, які прагнуть дестаблізувати фінансову ситуацію в країні (позичальниці) і добре нажитися на викликаній фінансовій кризі”.

4) формування команди найенергійніших (із громадянською позицією) кадрів, націлених на ефективну протидію ризикам.

Реалізація зазначеного можлива лише за умови створення якомога сприятливішого бізнес-клімату для залучення прямих іноземних інвестицій довгострокового характеру — без включення адаптивних механізмів такого роду подолати хронічний дефіцит “довгих грошей” Україні не вдасться. Адже фінансовий капітал завжди прагне потрапити до країни, де співвідношення ризиків і можливих доходів більш-менш збалансоване. Завоювати довіру стратегічних інвесторів означає відкрити нові горизонти для реальної участі держави у фінансовій глобалізації.

Сучасні фінансові системи чимдалі частіше стають незалежними сегментами світової економіки, здатними розвиватися за власними законами й правилами. Фінансовий сегмент глобалізаційної економіки (йдеться про фінансову економіку як цивілізаційний феномен [14]) постійно зростає та поповнюється відповідними інструментами, причому на порядок швидше від традиційних сфер (виробництва й торгівлі) та практично незалежно від них. Якщо раніше вважалося, що фінансова економіка має обслуговувати товарообмінні операції та фізичну (собівартісну) економіку, то тепер вона перетворилася на самодостатню силу, котра дедалі більшою мірою змушує грати за своїми правилами.

Глобалізація, котра зумовила стрімкий розвиток і нагромадження фінансових ресурсів практично в усіх сферах та сегментах світової економіки, одночасно спровокувала відрив грошових ресурсів від матеріального виробництва, їх автономізацію, а отже й надмірне позиціювання та поширення фіктивно-спекулятивного капіталу. Саме останній спричинив наднаціональні грошові мегапотоки, які проривають узаконені “дамби” державних кордонів та диктують власну стратегію розвитку світового й національних фінансових ринків. Відбувається нагромадження глобальних фінансових дисбалансів, що проявляється в масштабному й затяжному відхиленні макрофінансових систем від фундаментального (цивілізаційного) тренду. Такі явища називають фінансово-економічними кризами.

Здавалося б, стає очевидним, що глобальні фінансові трансформації уособлюють новий тип фінансово-економічного домінування. Утім, розвиток міжнародних систем показує, що більшість країн із низькими й середніми доходами не підготовлена для трансплантації багатьох західноєвропейських чи північноамериканських інститутів [15]. Як правило, ці інститути, навіть коли вони трансплантовані, функціонують у нових умовах зовсім інакше [16, с. 5]. Усе це посилює зовнішню нерівновагу. Тому є нагальна потреба в поєднанні національного відродження з адаптацією фінансових систем, зокрема фінансових ринків, до глобальних імперативів. Адже глобалізація щодалі більше обмежує (або відкидає зовсім) державний суверенітет, ігнорує державні

кордони та нерідко генерує тіньові міжкраїнні залежності¹. При цьому особливе місце посідає фінансова глобалізація, котра несе в собі системні ризики десоверенізації.

Збільшення розриву між фінансовою й реальною економіками обумовлює найсерйозніші виклики нинішнього століття²: зовнішні надходження фінансового капіталу, як правило, набувають волатильного характеру, тобто здійснюються у формі хвилеподібних або ж панічних впливів. Отож проблему отримання фінансових ресурсів краще розв'язувати шляхом оптимізації внутрішнього й зовнішнього боргових ринків, що слугує підставою для наполегливого відстоювання національних інтересів, і передусім у фінансовій сфері.

Таким чином, глобалізаційна трансформація національних фінансових систем не обов'язково повинна визначатись активним зарубіжним втручанням у вітчизняне фінансово-інформаційне поле. Разом із тим принципово важливо відстоювати загальнодержавні інтереси, не провокуючи при цьому розвиток “фінансового націоналізму” [17, с. 106]. Навпаки, актуальним є розуміння владними інституціями необхідності й важливості тісної координації та взаємодії базових фінансових інститутів із міжнародними регулятивними системами. Лише така фінансова архітектура здатна забезпечити реальну протидію глобальним фінансовим ризикам і таким чином консолідуватиме зусилля урядів ефективно протидіяти світовим фінансово-економічним кризам. При цьому міжнародні фінансові утворення треба модернізувати з метою посилення адаптивних ринкових механізмів національних фінансових систем.

Список використаних джерел

1. *Гальчинський А.* Глобальні трансформації: концептуальні альтернативи. Методологічні аспекти / А. Гальчинський. — К. : Либідь, 2006. — 312 с.
2. *Ещенко П. С.* Куда движется глобальная экономика в XXI веке? / П. С. Ещенко, А. Г. Арсеенко. — К. : Знання України, 2012. — 479 с.
3. *Квинт В.* Стратегическое управление на глобальном формирующемся рынке / В. Квинт. — М. : Бизнес Атлас, 2012. — 626 с.
4. *Сиденко Р. В.* Глобализация — европейская интеграция — экономическое развитие: украинская модель : в 2-х т. / Р. В. Сиденко. — К. : Феникс, 2008.
5. *Соколенко С. И.* Глобальные рынки XXI столетия. Перспективы Украины / С. И. Соколенко. — К. : Логос, 1998. — 568 с.
6. *Барановський О. І.* Сутність і різновиди фінансових криз / О. І. Барановський // *Фінанси України.* — 2009. — № 5. — С. 3—20.

¹ Останнім часом дедалі частіше піддається сумніву міжнародно визнаний принцип невід'ємного суверенітету держав над наявними природними ресурсами. Концепції щодо формування загальнолюдської ресурсної спадщини поступово створюють підґрунтя для розмивання принципів суверенного (монопольного) володіння та користування гостродефіцитними ресурсами природи. Зрозуміло, що це не може не вплинути й на фінансові відносини та потоки.

² Невипадково в міжнародній фінансовій лексиці з'явився загрозливий термін “єврогедон”, який вжив Нобелівський лауреат із економіки Р. Фогель.

7. *Эскиндаров М. А.* Риски финансового кризиса в России: факторы, сценарии и политика противодействия : нац. докл. / М. А. Эскиндаров, Я. М. Миркин. — М. : Фин. акад. при правительстве РФ, 2008. — 140 с.
8. *Гальчинський А.* Політична нооекономіка: начала оновленої парадигми економічних знань : монографія / А. Гальчинський. — К. : Либідь, 2013. — 472 с.
9. *Элман Л.* Что исследование переходных экономик дало мейнстриму экономической теории / Л. Элман // Вопросы экономики. — 2012. — № 8. — С. 98—121.
10. *Клинова М.* Человеческий капитал в Европейском союзе: государственный и наднациональный контексты / М. Клинова, Е. Сидорова // Вопросы экономики. — 2012. — № 8. — С. 80—97.
11. Countries most exposed to their banks // Market Watch [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.marketwatch.com/story/countries-most-exposed-to-their-banks-2013-03-19>.
12. *Яремко Л. А.* Фінансова глобалізація і національна економіка / Л. А. Яремко // Фінанси України. — 2003. — № 10. — С. 45—55.
13. *Ковальчук Н. П.* Макроекономічні ризики: класифікаційні ознаки, способи виміру та шляхи мінімізації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук. : спец. 08.00.03 “Економіка та управління національним господарством” / Ковальчук Наталія Павлівна ; Відкрит. міжнар. ун-т розвитку людини “Україна”. — К., 2012. — 20 с.
14. *Лук'янов В.* Фінансова економіка як цивілізаційний феномен / В. Лук'янов // Фінансовий ринок України. — 2012. — № 7-8. — С. 3—6.
15. Міжнародні системи та глобальний розвиток / за заг. ред. Л. В. Губерського ; Київськ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — К., 2008. — 606 с.
16. *Норт Д.* Насилие и социальные порядки. Концептуальные рамки для интерпретации письменной истории человечества / Д. Норт, Д. Уоллис, Б. Вайнгаст ; пер. с англ. — М. : Изд-во Ин-та Гайдара, 2011. — 480 с.
17. *Икеда Д.* Япония и Украина — разные судьбы, общие надежды. Диалоги / Д. Икеда и М. Згуровский. — К. : ИД “Град”, 2011. — 304 с.